

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพในการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในงานวิจัยสามารถแยกได้เป็น ประเด็นดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร
2. การพัฒนางานนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร
3. การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

1.1 ความหมายของการนิเทศ

พจนานุกรม (2537 : 72) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานไว้ว่า การนิเทศงานตรงกับภาษาอังกฤษว่า Supervision เราสามารถจะแปลความหมายได้ดังนี้

Super = แปลว่า ดี ดีเลิศ เสริม หรือเหนือกว่า

Vision = แปลว่า สายตา กว้าง ไกล มองเห็น กว้างขวาง

Supervision = จึงแปลว่า การมองกว้างไกลที่ดีกว่า หรือการปรับปรุงตาม

คำแนะนำที่ดีกว่า ดังนั้น การนิเทศงานจึงหมายถึง การให้คำแนะนำ ปรับปรุงช่วยเหลือให้เกิดการพัฒนาโดยความร่วมมือร่วมใจของผู้ถูกนิเทศด้วย

ภิญโญ (2517 : 416 อ้างถึง Gibson และ Hunt) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานไว้ว่า การนิเทศงานคือ การรับผิดชอบดูแลให้บุคลากรปฏิบัติงานตามหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดไว้สำหรับตำแหน่งนั้นๆ เพื่อให้ได้ผลงานตามมาตรฐานที่ต้องการ ผู้นิเทศงาน หรือผู้บริหาร จะต้องทำทุกอย่างที่เหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพของบุคลากรได้บังคับบัญชา และจะต้องเป็นผู้วินิจฉัยด้วยว่างานได้มาตรฐานที่กำหนดไว้แล้วหรือไม่

Beach (1965 : 459) ได้ให้ความเห็นว่า การนิเทศงาน (Supervision) คือหน้าที่ในการนำ ประสานงาน และสั่งการ (leading coordinating and directing) ให้ผู้ปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยผู้นิเทศจะทำหน้าที่นำผู้บังคับบัญชาให้สร้างผลงานที่มีคุณภาพและปริมาณ

ตามต้องการภายในเวลาที่กำหนด ด้วยการให้งานสำเร็จอย่างมีอุปสรรคน้อยที่สุด และมีความร่วมมือในการทำงานมากที่สุด

และ Van Dersal (1968 : 25) กล่าวว่า การนิเทศงาน (Supervision) คือ ศิลปะของการทำงานกับกลุ่มคนที่อำนาจหน้าที่ของเขาถูกใช้ไปในทางที่ทำให้ผลงานบรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การนิเทศงานจะทำให้ได้ดีที่สุดในบรรยากาศที่มีความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดีของผู้ที่เกี่ยวข้อง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การนิเทศงานเป็นกระบวนการให้คำแนะนำ ประสานงาน และสั่งการแก่ผู้ปฏิบัติงาน ตามหน้าที่ต่างๆ ให้ได้ผลงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีผู้ทำหน้าที่นิเทศเป็นผู้นำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีอุปสรรคน้อยที่สุด และมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานมากที่สุด

1.2 ความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

การนิเทศงานเมื่อนำมาใช้กับงานส่งเสริมการเกษตร จึงตรงกับภาษาอังกฤษว่า Supervision in agriculture extension ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ปัญญา (2531 : 5-6) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรว่า หมายถึง การให้ความร่วมมือ แนะนำ ชี้แจง ปรับปรุงงานส่งเสริมการเกษตรที่ทำอยู่ให้ดีขึ้นอีก ทั้งยังเป็นการช่วยพัฒนาบุคคลในงานส่งเสริมให้ดีขึ้นทุกๆ ลำดับด้วย คือ ระดับตั้งแต่ส่วนกลาง ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล

ทำนอง (2531 : 58) กล่าวถึง การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร ว่าเป็น การปฏิบัติ การอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะนำความรู้ความคิด แนวใหม่ในทางวิชาการเกษตร และวิธีการส่งเสริมเผยแพร่ที่เหมาะสม และทันสมัยไปเสริมให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยยึดหลักของความร่วมมือ และความพอใจทั้งสองฝ่าย และ เกษม (2529 : 29) ได้กล่าวถึง การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรว่า เจ้าหน้าที่ระดับนโยบายในส่วนกลางออกไปตรวจตราให้คำแนะนำการบริหารงานของเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในระดับต่างๆ ในส่วนภูมิภาคให้เป็นไปตามนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือเจ้าหน้าที่ระดับบริหารในสำนักงานส่วนภูมิภาคให้การนิเทศแก่พนักงานในสนาม

จากความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่าการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการติดตามการปฏิบัติงานและให้คำปรึกษา แนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในส่วนกลาง แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับต่างๆ ในส่วนภูมิภาค หรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในส่วนภูมิภาคให้การนิเทศแก่เจ้าหน้าที่ในภาคสนามเพื่อช่วยแก้ไข

ปัญหาในการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยอาศัยความร่วมมือและความพอใจทั้งสองฝ่าย

1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศงาน

การนิเทศงานจะมีเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลส่งเสริมสนับสนุนและมีอุปสรรคอยู่หลายประการ สุทธิณี (2530 : 31) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศไว้ ดังนี้

ปัจจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นิเทศ

1. ผู้นิเทศที่ดีควรมีอายุระหว่าง 30-50 ปี มีวุฒิการศึกษาย่างต่ำปริญญาตรี มีประสบการณ์ด้านการสอนอย่างน้อย 5 ปี

2. ฐานะด้านต่างๆ ของผู้นิเทศ ก็มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพการนิเทศ กล่าวคือ ถ้ามีระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ความสามารถ และประสบการณ์ในการทำงานและฐานะทางสังคมสูง ผู้ถูกนิเทศมีแนวโน้มจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามมากกว่าผู้นิเทศที่มีฐานะดังกล่าวต่ำ

ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีการนิเทศ

1. การนิเทศจะได้ผลดี เมื่อผู้นิเทศมีอำนาจทางบริหาร

2. การนิเทศแบบประชาธิปไตย การนิเทศแบบกว้างๆ ยึดคนที่ทำงานเป็นศูนย์กลาง ดีกว่า การนิเทศงานแบบใกล้ชิดและยึดงานเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงคน

ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะของผู้นิเทศ

1. ความมีมนุษยสัมพันธ์และลักษณะผู้นำ มีผลอย่างมากต่อประสิทธิภาพการนิเทศ

2. ความภาคภูมิใจในการทำงาน อันเกิดจากการทำงานได้ผลดีมีผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน

1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้รับการนิเทศ

นที (2531 :160-164) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของผู้รับการนิเทศ ว่าได้แก่ ความรู้ความสามารถของผู้นิเทศ บุคลิกภาพของผู้นิเทศ วิธีการนิเทศของผู้นิเทศ ตำแหน่งของผู้นิเทศ ลักษณะเรื่องที่ทำการนิเทศ ทักษะคติ ความรู้ความสามารถ และพื้นฐานประสบการณ์ของผู้รับการนิเทศในเรื่องที่รับการนิเทศ ระยะเวลาที่ทำการนิเทศ สภาพแวดล้อมด้านอื่นๆ ของผู้รับการนิเทศ

1.5 หลักเกณฑ์สำคัญที่วัดความเป็นนักนิเทศที่ดี

พงษ์ศักดิ์ (2537: 120-125) กล่าวว่า นักนิเทศนั้นย่อมจะมีความสามารถดีและมีข้อบกพร่อง การตรวจสอบและวัดเกณฑ์ของนักนิเทศที่ดีจึงเป็นสิ่งที่สมควรจะกระทำ โดยสามารถกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ได้ดังนี้

หลักเกณฑ์ที่ 1 นักนิเทศที่ดีจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด โดยสามารถชี้แจงวัตถุประสงค์ดังกล่าวจากการวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกี่ยวกับโครงการส่งเสริมการเกษตรของอำเภอหรือตำบล การช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในการให้เป้าหมายในการทำงานส่งเสริมชัดเจนและกว้างขวางยิ่งขึ้น การช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ในการกำหนดวิธีการและความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดและการวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงความต้องการในการส่งเสริมการเกษตร

หลักเกณฑ์ที่ 2 นักนิเทศที่ดีจะต้องสามารถชี้แนะให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมปฏิบัติงานให้สำเร็จได้ ซึ่งเป็นการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

หลักเกณฑ์ที่ 3 นักนิเทศที่ดีจะต้องสามารถวิเคราะห์ความต้องการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้ด้วยความรอบคอบ นักนิเทศจะมุ่งปฏิบัติงานนิเทศงานส่งเสริมตามความต้องการของเจ้าหน้าที่อย่างจริงจัง

หลักเกณฑ์ที่ 4 นักนิเทศที่ดีจะต้องปฏิบัติงานในลักษณะของความร่วมมือกับนักนิเทศสามารถดำเนินการขอความคิดเห็น และประสบการณ์จากเจ้าหน้าที่ผู้ร่วมงานทั้งหมด

หลักเกณฑ์ที่ 5 นักนิเทศที่ดีต้องมีความรับผิดชอบในการพัฒนาความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

หลักเกณฑ์ที่ 6 นักนิเทศที่ดีจะต้องศึกษางานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นอย่างดี นักนิเทศจะใช้กิจกรรมแต่ละอย่างในการทำงานเพื่อฝึกแก้ไขปัญหาให้กับผู้ร่วมงานที่เกี่ยวข้อง

หลักเกณฑ์ที่ 7 นักนิเทศที่ดีต้องรู้จักใช้การประเมินผล เพื่อพัฒนาปรับปรุงงานสำคัญทุกขั้นตอนของโครงการส่งเสริมระดับท้องถิ่น

หลักเกณฑ์ที่ 8 นักนิเทศที่ดีต้องสามารถประเมินผลประสิทธิภาพของตนเอง

หลักเกณฑ์ที่ 9 นักนิเทศที่ดีจะต้องแสดงให้เห็นถึงจิตใจหรือวิญญานในการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมทั้งในด้านส่วนตัวและด้านงานรับผิดชอบ ซึ่งสามารถทำได้โดยให้ข้อมูลแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกี่ยวกับนโยบายที่เปลี่ยนแปลงวิเคราะห์ถึงความสำเร็จของงานส่งเสริมร่วมกับ -

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นระยะ และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนามากกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ในทางเสียหาย

1.6 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศ

สมศักดิ์ (2531 : 216) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการจัดการตามเป้าหมายว่าทฤษฎีที่ใช้ในการบริหาร และสามารถปรับใช้ในการนิเทศได้เป็นอย่างดี โดยสรุปหลักการที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

- การตั้งเป้าหมายให้เด่นชัด ในการดำเนินงานแต่ละชั้น หรือโครงการ
- การทำวิธีวัดความก้าวหน้าและความเป็นไปของการดำเนินการ
- การกระตุ้น และสร้างการท้าทายให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติตนให้บรรลุ เป้าหมายที่ตั้งไว้

จากทฤษฎีดังกล่าว พอสรุปว่า หัวหน้างานควรทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คอยหาทางช่วยเหลือให้เขาบรรลุเป้าหมายให้ได้

1.7 เศรษฐศาสตร์เพื่อการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

พรทิพย์ (2531 : 106-110) ได้กล่าวถึง เศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร ว่า มี 2 ลักษณะ คือ เศรษฐกิจ และ เศรษฐผล โดยเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่เจ้าหน้าที่นิเทศนำไปใช้ในการนิเทศเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หรือผู้รับการนิเทศเปรียบเศรษฐกิจเหมือนสิ่งนำเข้า (Input) ที่ใส่เข้าไปในการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรโดยเจ้าหน้าที่นิเทศ แล้วทำให้เกิดเศรษฐผลสิ่งนำออก (Output) ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หรือผู้รับการนิเทศแสดงออกมา

เศรษฐกิจที่จำเป็นสำหรับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรมี 4 ประการ คือ งบประมาณ ยานพาหนะหรือรถยนต์ สิ่งที่ใช้ในการนิเทศและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เศรษฐกิจทั้ง 4 ประการที่กล่าวมานี้ จะเกิดประสิทธิภาพขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่นิเทศด้วย

เศรษฐผล หมายถึง ผลที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หรือผู้รับการนิเทศแสดงออกมา โดยที่เจ้าหน้าที่นิเทศใช้เศรษฐกิจในการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรทำให้ผู้รับการนิเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นเศรษฐผลที่สำคัญที่แสดงออกมามีดังนี้

1. ผู้รับการนิเทศจะมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเกษตรเพิ่มขึ้น
2. ผู้รับการนิเทศจะมีความตื่นตัวทางวิชาการ
3. ผู้รับการนิเทศจะมีลักษณะความเป็นผู้นำ

จากเศรษฐผลสำคัญที่ผู้รับการนิเทศแสดงออกมานี้ แสดงว่าผู้รับการนิเทศ มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ รวมทั้งมีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลให้การส่งเสริมพัฒนาเจริญก้าวหน้าขึ้น

1.8 ประสิทธิภาพของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของประสิทธิผลได้มีนักวิชาการให้คำนิยามของคำว่า “ประสิทธิผล” ไว้หลายท่านดังนี้

ภรณ์ (2529 : 2) ประสิทธิภาพยังมีความแตกต่างกันอยู่ในความเข้าใจของนักวิชาการต่างสาขา สำหรับนักเศรษฐศาสตร์หรือนักวิเคราะห์ทางการเงิน ประสิทธิภาพขององค์กร (Organizational effectiveness) มีความหมายอย่างเดียวกันกับผลกำไร (profit) หรือผลประโยชน์จากการลงทุน (return on investment) สำหรับผู้จัดการฝ่ายผลิต ประสิทธิภาพมักหมายถึงคุณภาพหรือปริมาณของผลผลิตที่เป็นสินค้าหรือบริการ สำหรับนักวิทยาศาสตร์การวิจัยประสิทธิผลอาจถูกตีความในรูปของจำนวนสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ หรือผลผลิตใหม่ๆ ขององค์กร และสำหรับนักสังคมศาสตร์ ประสิทธิภาพมักหมายถึงความถึง คุณภาพของชีวิตการทำงาน

ทิพาวดี (2538 : 1) กล่าวว่า ประสิทธิภาพ (Effectiveness) หมายถึง ขนาดของการบรรลุวัตถุประสงค์หรือผลลัพธ์ที่ได้ตั้งไว้ว่าในการทำงานนั้นๆ ได้ผลตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้เพียงใดหรือไม่

ผกา (2535 : 31) กล่าวถึง หลักแห่งประสิทธิภาพ (Effectiveness) ว่า คือ หลักบริหารที่สามารถทำให้ผลผลิตมีคุณสมบัติตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

ธงชัย (2533 : 3) ได้กล่าวถึงคำว่า (Effective) หมายถึง ความมีประสิทธิภาพหรือการทำงานที่ได้ผล โดยสามารถทำงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

Barnard (1962 : 20) กล่าวว่า การดำเนินงานจะมีประสิทธิภาพ ถ้าได้ดำเนินงานนั้นบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่หน่วยงานกำหนดไว้

เมื่อพิจารณาความหมายเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิดนี้มากำหนดความหมายของประสิทธิภาพในการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรว่าหมายถึง ผลการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรทำให้ผู้รับการนิเทศมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานซึ่งเป็นการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

2. การพัฒนางานนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร

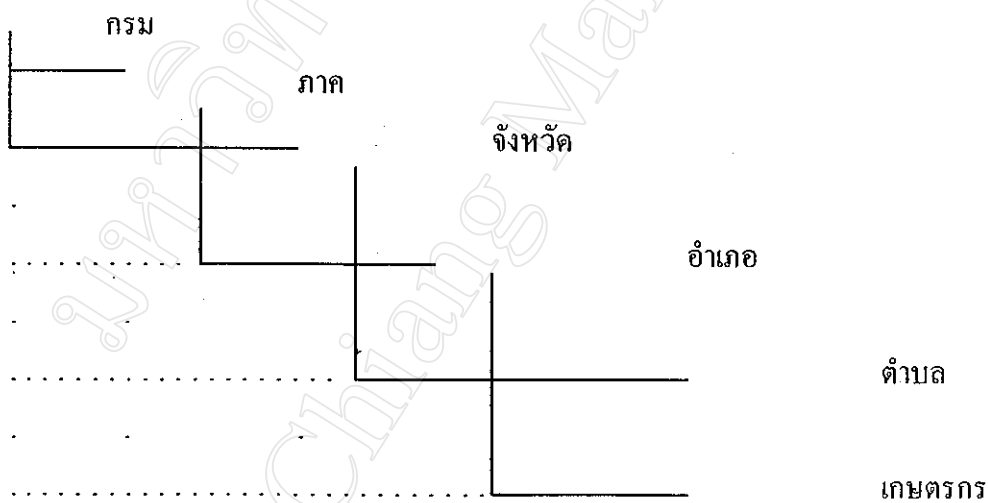
ระบบการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรในช่วง พ.ศ. 2510 - 2535 (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535) พอสรุปได้ดังนี้

ช่วงปี 2510-2525 นับตั้งแต่กรมส่งเสริมการเกษตร จัดตั้งขึ้นปี 2510 ยังไม่มีการนิเทศงานเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ต่อมาในปี 2520 การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาให้มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น เมื่อกรมส่งเสริมการเกษตรเข้าสู่โครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดให้การนิเทศงานเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเน้นให้มีการนิเทศงานทุกระดับ ตั้งแต่ระดับกรมถึงระดับอำเภอ ให้มีการนิเทศงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยในช่วงปี 2520-2525 ได้กำหนดแนวทางการนิเทศงานไว้ดังนี้ คือ

1. ผู้อำนวยการกองแต่ละคนรับผิดชอบงานเป็นภาคๆ ออกตรวจเยี่ยมและนิเทศงานจังหวัดอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
2. เกษตรจังหวัด ออกติดตามและให้คำแนะนำแก่อำเภอ ๆ ละ 1 ครั้งต่อเดือน ใช้เวลาประมาณ 8 วัน/เดือน
3. ผู้ช่วยเกษตรจังหวัด จะออกติดตามและให้คำแนะนำแก่เกษตรอำเภอทุกอำเภอหรืออำเภอที่ได้รับมอบหมายออกไปพร้อมเกษตรอำเภอ ดูการปฏิบัติงานในหมู่บ้านของเกษตรตำบล ตลอดจนตรวจเยี่ยมแปลงสาธิต แปลงทดสอบ และกิจกรรมอื่นๆ ใช้เวลาประมาณ 9 วัน/เดือน
4. เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม ออกติดตามและให้คำแนะนำแก่อำเภอและตำบลเพื่อกระตุ้นให้อำเภอริเริ่มกิจกรรมใหม่ๆ และเพื่อตรวจสอบว่าเกษตรตำบลสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมรายปีเข้าไปปฏิบัติในช่วง 2 สัปดาห์ ที่กำหนดไว้หรือไม่ ใช้เวลาประมาณ 8 วัน/เดือน
5. นักวิชาการเกษตรประจำจังหวัด ออกติดตามให้คำแนะนำในด้านการปฏิบัติงานเรื่องแปลงสาธิต การปลูกพืชแก่เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล และเกษตรกรผู้นำ รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำแปลงทดสอบพืช ใช้เวลาประมาณ 9 วัน/เดือน
6. เกษตรอำเภอ ออกติดตามให้คำแนะนำในด้านการปฏิบัติงานแก่เกษตรตำบล ตลอดจนให้กำลังใจ คือ พร้อมทั้งจะชดเชยและเผยแพร่ผลงานของเขาเมื่อประสบความสำเร็จใช้เวลาประมาณ 10 วัน/เดือน (สำหรับผู้ช่วยเกษตรอำเภอจะใช้เวลาประมาณ 8 วัน/เดือน)

ในแต่ละระดับจะต้องกำหนดแผนการออกนิเทศไว้แน่นอนเป็นประจำทุกเดือน และจากรายงานผลการดำเนินงานโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2524 ได้สรุปไว้ว่า วิธีการนิเทศงานแบบนี้จะแตกต่างจากเดิมโดยสิ้นเชิง ผู้ปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจจริงจะสมหวัง เมื่อมีผู้บังคับบัญชาไปพบเห็นการปฏิบัติงานของเขาในภาคสนาม แต่จากการติดตามประเมินผลในปี 2525 พบว่าในการนิเทศก็ยังไม่มีการปฏิบัติตามนัก และเทคนิควิธีการในการนิเทศของเจ้าหน้าที่ในหลายระดับ ควรได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งการรายงานผลการนิเทศก็ยังคงจัดกระจาย ไม่ได้รวบรวมและประมวลเสนอให้ชัดเจน ทำให้มีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากผลการนิเทศดังกล่าว

ช่วงปี 2526-2531 กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ทำการปรับปรุงการนิเทศใหม่ในปี 2526 ให้มีความชัดเจนและเหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานต่างๆ เป็นไปตามแผนงานและเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ในระดับรองลงไปอีกด้วย โดยแบ่งขั้นตอนการ นิเทศออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับกรม ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ซึ่งแต่ละระดับจะนิเทศงานในระดับที่ต่ำกว่า 2 ระดับ ดังแผนภูมิต่อมา

แผนภูมิแสดงระดับของการนิเทศงาน

สำหรับแนวทางที่ปรับใหม่นี้ ได้กำหนดรายละเอียดวิธีการในการปฏิบัติของแต่ละผู้
นิเทศ ขอบเขตของการนิเทศ แผนการนิเทศ รูปแบบของการนิเทศ การเสนอรายงานและการประมวล
ใช้ประโยชน์ไว้อย่างละเอียด ชัดเจน เพื่อให้ทุกระดับยึดเป็นแนวทางถือปฏิบัติดังนี้

1. ผู้นิเทศ ระดับส่วนกลาง ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ กำหนดไว้ชัด
เจนว่าใครเป็นผู้นิเทศ

1.1 ระดับส่วนกลาง ประกอบด้วย ผู้อำนวยการกอง หัวหน้าฝ่าย หัวหน้างาน
และเจ้าหน้าที่อื่นๆ ที่ได้รับมอบหมาย

1.2 ระดับภาค ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาค
หัวหน้าฝ่าย หัวหน้างาน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย

1.3 ระดับจังหวัด ประกอบด้วย เกษตรจังหวัด ผู้ช่วยเกษตรจังหวัดฝ่าย
บริหาร/ฝ่ายวิชาการ นักวิชาการเกษตร และเจ้าหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย

1.4 ระดับอำเภอ ประกอบด้วย เกษตรอำเภอและผู้ช่วยเกษตรอำเภอ

2. ขอบเขตการนิเทศ กำหนดไว้ทั้ง 4 ระดับ โดยเน้นตามสายงานของผู้นิเทศ

3. แผนการนิเทศ ทุกคนต้องมีแผนการนิเทศประจำเดือน โดยต้องกระจายไปทุก
ระดับอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ

4. รูปแบบการนิเทศ

4.1 สารหรือเนื้อหา แยกเป็นการบริหารงาน การบริหารโครงการ การควบคุม
การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

4.2 ระยะเวลาการนิเทศ ระดับภาคหมุนเวียนจังหวัด/อำเภอทุก 3 เดือน ระดับ
จังหวัดหมุนเวียนอำเภอทุก 2-3 เดือน

4.3 รายงานผลการนิเทศทุกครั้ง

5. การเสนอรายงาน ประมวลและใช้ประโยชน์ในระดับภาค จังหวัด อำเภอ อย่าง
ชัดเจน

ช่วงปี 2531-2536 จากแนวทางการนิเทศงานที่ได้ปรับปรุงใหม่นี้ ได้ใช้เป็นแนวทาง
ในการปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่ทุกระดับ มาจนกระทั่งปี 2531 ได้มีการสัมมนาการติดตามประเมินผล
การดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรขึ้น ในที่สัมมนาเห็นว่าแนวทางการนิเทศตามข้างต้นนั้นมิ
การกำหนดขั้นตอนโดยละเอียดมากเกินไป ทำให้ขาดความคล่องตัวและเป็นการยากแก่จังหวัด และ
อำเภอที่จะปฏิบัติตามได้ ประกอบกับผลการติดตามงานพบว่า การนิเทศงานยังไม่มีปฏิบัติ

กันมากขึ้นโดยเฉพาะในระดับจังหวัด กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ปรับปรุงแนวทางการนิเทศงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ผลการประชุมสัมมนาผู้บริหารของกรมส่งเสริมการเกษตรประจำปีงบประมาณ 2532 มาประกอบในการปรับปรุง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและสามารถปฏิบัติได้ง่าย โดยได้กำหนดรายละเอียดไว้ดังนี้ คือ

1. ผู้นิเทศ กำหนดระดับจังหวัดและอำเภอ
2. ความถี่ในการนิเทศ อำเภอทุกอำเภอต้องได้รับการนิเทศทุกเดือน และตำบลได้รับการนิเทศทุกเดือน
3. การวางแผนการนิเทศ กำหนดให้มีการจัดทำแผน เรื่องที่นิเทศ ระยะเวลาที่ใช้ในการวางแผน

4. การรายงานผลการนิเทศ เน้นรายงานในที่ประชุม

แนวทางการนิเทศงานที่ได้ปรับปรุงใหม่ในปี 2532 นี้ ยังขาดระบบการนิเทศงานของส่วนกลางและภาค แต่ในทางปฏิบัติแล้วการติดตามนิเทศงานของส่วนกลางและภาคยังคงดำเนินการมาเรื่อยอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำเนื่องจากขาดการประสานงานที่ชัดเจน ทำให้มีการนำผลการนิเทศมาใช้ประโยชน์ในระดับหนึ่งเท่านั้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้พยายามพัฒนารูปแบบการติดตาม นิเทศงานในระดับกรมและภาค เพื่อให้สามารถควบคุม กำกับการบริหารงาน ตลอดจนการบริหารบุคคล และงบประมาณอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในปี 2533 กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้กำหนดรูปแบบการติดตามนิเทศงานของกรมและภาคร่วมกัน โดยใช้ชื่อว่า “การติดตามนิเทศและวัดผลเกี่ยวกับปีแห่งการปฏิบัติงาน” โดยเน้นในการประสานบุคลากร ประสานงบประมาณและประสานโครงการ ซึ่งวิธีการดำเนินงานที่ได้ใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดองค์กรดำเนินงาน/ผู้ร่วมงาน กำหนดให้มีคณะทำงานเพื่อดำเนินการ 2 ระดับ คือ คณะทำงานวางแผนติดตามและนิเทศงาน และคณะทำงานติดตามผลนิเทศ และวัดผล
2. ระยะเวลาดำเนินการ กำหนดให้มีการติดตามนิเทศและวัดผลกับปีแห่งการปฏิบัติงานปีละ 3 ครั้ง
3. กำหนดประเด็นที่จะติดตามนิเทศและวัดผล ในการติดตามนิเทศและวัดผลของงาน/โครงการ ให้มีการสร้างแบบสอบถามในการดำเนินการ โดยกำหนดประเด็นในการติดตามนิเทศไว้

4. กำหนดงาน/โครงการ ที่จะติดตามนิเทศและวัดผล ในแต่ละปีจะแตกต่างกันออกไป โดยยึดหลักในการพิจารณา 2 ลักษณะคือ โครงการที่เป็นนโยบายที่สำคัญของกรมส่งเสริมการเกษตร และโครงการที่มีความสำคัญของแต่ละภาค

5. การสรุปผล จะสรุปผลใน 2 ลักษณะคือ การสรุปคะแนนและการสรุปผลเชิงวิชาการ

6. กำหนดเกณฑ์การตัดสินและการให้รางวัล

เกณฑ์การตัดสินใจ จะใช้คะแนนจากการติดตาม นิเทศ และวัดผลใน ครั้งที่ 2 และ 3 มาพิจารณาจัดกลุ่มจังหวัดตามคะแนนเป็น 3 ระดับ คือ

- ระดับดี คะแนน 80-100%
- ระดับปานกลาง คะแนน 60-79%
- ระดับที่ต้องปรับปรุงแก้ไข คะแนน ต่ำกว่า 60%

การให้รางวัล จะให้ใบประกาศเกียรติคุณ สำหรับจังหวัดที่ได้รับคะแนนในระดับดี และกรมส่งเสริมการเกษตรอาจจัดสรรโควตาพิเศษ ในเรื่องความดีความชอบ สำหรับจังหวัดที่ได้คะแนนอยู่ในระดับดี และอาจนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประกอบการพิจารณาความดีความชอบต่อไป

7. ประกาศผลการตัดสินและการเสนอผลงาน จะดำเนินการในที่ประชุมสัมมนาผู้บริหารของกรมส่งเสริมการเกษตรประจำปี

ระบบการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2537 - 2539 พอสรุปได้ดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2536 ข)

ช่วงปี 2537-2539 ในปี 2537 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร จากระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชมมาเป็นระบบส่งเสริมการเกษตรแบบใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการติดตามและนิเทศงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรจะเน้นการติดตาม และนิเทศถึงระดับพื้นที่โดยเจ้าหน้าที่ทุกระดับเพื่อให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายของระบบที่วางไว้ อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยมีสาระของแต่ละระดับดังนี้

ระดับส่วนกลาง

1. การติดตามและนิเทศงานของผู้บริหาร ให้ผู้บริหารออกติดตามและนิเทศการทำงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยแบ่งเขตความรับผิดชอบที่ชัดเจน

2. การติดตามและนิเทศงานของส่วนกลางร่วมกับสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคดำเนินการดังนี้

2.1 องค์กรดำเนินงาน/ผู้ดำเนินงาน กำหนดให้กองแผนงานเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน โดยมีคณะทำงาน 2 ระดับ คือ คณะทำงานวางแผนติดตามและนิเทศงาน และคณะทำงานติดตามและนิเทศงาน

2.2 ช่วงเวลาดำเนินการ ให้มีการติดตามและนิเทศงานปีละ 3 ครั้ง ครั้งละประมาณ 6 วัน และให้จัดทำแผนการนิเทศงานเป็นรายปี โดยกำหนดช่วงเวลาดังนี้

ครั้งที่ 1 ประมาณช่วงเดือน มกราคมหรือกุมภาพันธ์

ครั้งที่ 2 เดือนพฤษภาคม

ครั้งที่ 3 เดือนสิงหาคม

2.3 กำหนดประเด็นที่จะติดตามและนิเทศงาน ในการกำหนดประเด็นพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารงานของหน่วยงาน นโยบาย และโครงการที่มีความสำคัญของกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหลัก โดยการติดตามและนิเทศงานจะมุ่งเน้นผลที่เกิดกับเกษตรกรซึ่งเป็นเป้าหมายการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เป็นสำคัญ

2.4 การรายงานผล กำหนดให้มีการรายงานผลเป็น 3 ระดับ คือ ระดับพื้นที่ ระดับภาค และระดับส่วนกลาง

ระดับภาค

1. องค์กรดำเนินงาน/ผู้ดำเนินงาน กำหนดให้สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเป็นผู้ประสานงานของระบบการติดตามและนิเทศงานภายในภาค โดยวางแผนในการออกติดตามและนิเทศงานจังหวัด/อำเภอเป็นรายปี และให้มีการยืนยันการออกนิเทศงานให้จังหวัดทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 15 วัน ก่อนการออกนิเทศงานแต่ละครั้ง กำหนดให้ออกติดตามและนิเทศงานในลักษณะทีมงาน แต่ละทีมจะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากฝ่ายต่างๆ และอาจจะเชิญผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในภาคเข้าร่วมทีมนิเทศงานได้ตามความจำเป็นโดยกำหนดพื้นที่จังหวัดที่รับผิดชอบแต่ละทีมให้ชัดเจน ให้แต่ละทีมมีหน้าที่ออกติดตามนิเทศงานในพื้นที่จังหวัดที่รับผิดชอบ และกำหนดให้เจ้า

หน้าที่ในทีม 1 คน เป็นผู้ประสานงานในระดับจังหวัดให้ชัดเจน โดยให้เข้าร่วมในการประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือนของจังหวัดทุกครั้ง

2. ช่วงเวลาดำเนินการ กำหนดให้แต่ละภาคออกติดตามและนิเทศงานในสัปดาห์ที่ 1 ของเดือน และให้แต่ละจังหวัดได้รับการนิเทศอย่างน้อย 2 เดือน/ครั้ง

3. กำหนดประเด็นที่จะติดตามและนิเทศงาน โดยพิจารณาจากนโยบายและโครงการที่มีความสำคัญของกรมส่งเสริมการเกษตร โครงการที่มีความสำคัญของแต่ละภาคโดยการติดตามและนิเทศงานให้มุ่งเน้นผลที่เกิดกับเกษตรกรซึ่งเป็นเป้าหมายการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เป็นสำคัญ

4. การรายงานผล ให้สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคสรุปผลนำเสนอในที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร และรายงานผลให้กับกรมส่งเสริมการเกษตรทราบทุกครั้ง

ระดับจังหวัด

1. องค์กรดำเนินงาน/ผู้ดำเนินงาน กำหนดให้สำนักงานเกษตรจังหวัดวางแผนในการออกติดตามและนิเทศงานสำนักงานเกษตรอำเภอในลักษณะทีมงาน โดยแต่ละทีมให้ลงถึงพื้นที่หรือตัวแทน เกษตรกรอย่างน้อยเดือนละครั้ง ทั้งนี้อาจจะเชิญผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแผนการผลิตของเกษตรกรลงไปร่วมด้วย

2. การวางแผนการติดตาม และนิเทศงานให้จังหวัดวางแผนการนิเทศงานในที่ประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือนของจังหวัด

3. กำหนดประเด็นจะติดตามและนิเทศงาน พิจารณากำหนดประเด็นที่จะติดตามและนิเทศงาน โดยพิจารณาจากนโยบายและโครงการที่สำคัญของกรมส่งเสริมการเกษตร งานตามฤดูกาล และเหตุการณ์ โดยการติดตามและนิเทศงานให้มุ่งเป็นผลที่เกิดกับเกษตรกร ซึ่งเป็นเป้าหมายการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เป็นสำคัญ

4. การรายงานผลการติดตาม และนิเทศงาน ทีมนิเทศสรุปผลการนิเทศงานเสนอที่ประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือนเป็นประจำทุกเดือน

5. ให้จังหวัดกำหนดนักวิชาการของจังหวัดที่จะรับผิดชอบเป็นผู้ประสานงานแต่ละอำเภอให้ชัดเจน โดยให้เข้าร่วมในการประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือนทุกครั้ง

ระดับอำเภอ

1. เกษตรอำเภอมิหน้าที่ในการติดตามนิเทศงาน และให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของเกษตรตำบลในพื้นที่ หรือการนำปัญหามาร่วมแก้ไขแบบเป็นทีมในการประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน

2. จัดทีมอำเภอเข้าสนับสนุนตามแผนการผลิตของเกษตรกร โดยวางแผนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในวันประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน

การติดตามและนิเทศงาน ปี 2537-2539 กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดให้เป็น "ปีแห่งการนิเทศงานตามนโยบาย (Policy year)"

3. การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ

การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ (สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ, 2539) สรุปได้ดังนี้

จากการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรแบบใหม่ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับภาค นับว่ามีบทบาทอย่างยิ่งในการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้งานโครงการต่างๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกรมส่งเสริมการเกษตร ในปี 2539 สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ ได้กำหนดแนวทางในการนิเทศงานไว้ดังนี้

1. ติดตามนิเทศงาน/โครงการที่เป็นนโยบายเร่งด่วน และงาน/โครงการที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละพื้นที่ (จังหวัด)
2. ยึดระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นแกนนำในการติดตามฯ โดยเฉพาะระบบการทำงานในพื้นที่ (เป็นการจัดทำ/ปรับปรุงแนวทางพัฒนาการเกษตรระดับตำบล/อำเภอ และการจัดทำแผนปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรประจำเดือน) และระบบฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี
3. คณะทำงานเป็นสหสาขาวิชาการ โดยมีนักวิชาการเกษตรจากภาคและกรมร่วมเป็นคณะทำงาน
4. ผู้รับการติดตามนิเทศงานหลักคือ หัวหน้าฝ่าย/หัวหน้างานระดับจังหวัด ผู้รับการติดตามนิเทศงานรอง คือ เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ/ตำบล
5. เน้นการติดตามนิเทศแบบมีส่วนร่วม (Participatory Monitoring/Supervising) โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ

6. เน้นการติดตามนิเทศผลลัพธ์ และผลกระทบต่อเกษตรกร โดยเฉพาะงาน/โครงการ - การที่ภาคติดตามเอง

สำหรับเป้าหมายในการติดตามนิเทศงาน ได้กำหนดการติดตามนิเทศงาน โครงการ ในปี 2539 รวม 35 งาน/โครงการ โดยแบ่งเป็น 13 งาน/โครงการหลัก และ 22 งาน/โครงการรอง (ภาคผนวก ข)

วิธีการติดตามนิเทศงาน 13 งาน/โครงการหลัก

1. จัดทำเครื่องมือ (แบบสัมภาษณ์) ร่วมกับส่วนกลาง
2. แจกแผนการติดตามนิเทศ ให้จังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ
3. สุ่มจังหวัดละ 1 อำเภอ หากยังติดตามไม่ครบ 13 งาน/โครงการหลัก ให้หัวหน้าคณะทำงานสุ่มอำเภอหรือไม่สุ่มแล้วแต่ดูโดยพิจารณาของหัวหน้าคณะทำงานเป็นอำเภอสำรอง เพื่อติดตามให้ครบทั้ง 13 งาน/โครงการหลัก
4. เกษตรอำเภอแรกที่สุ่ม ได้นำเสนอผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของอำเภอ และแนวทางการพัฒนาการเกษตรของอำเภอ (คปพ. อำเภอ) ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ แลกเปลี่ยนข้อมูล และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการผสมผสาน 13 งาน/โครงการหลัก และการจัดทำโครงการเสนอของบประมาณให้เป็นเอกภาพ
5. คณะทำงานศึกษาดูงานในพื้นที่ปฏิบัติงาน 13 งาน/โครงการหลักของอำเภอแรกที่สุ่มได้
6. คณะทำงานติดตามนิเทศงาน/โครงการ ในอำเภอสำรอง เพื่อให้ครบ 13 งาน/โครงการหลักที่มีงบประมาณดำเนินการในปี 2539
7. คณะทำงานสรุปข้อเสนอแนะรายงาน/โครงการ ตามแบบสรุปการติดตามนิเทศงาน และแจ้งให้ผู้รับการนิเทศทราบ และจัดทำรายงาน

หมายเหตุ คณะทำงานจะสุ่มอำเภอที่ภาคก่อนไปนิเทศจังหวัด

วิธีการติดตามนิเทศงาน 22 โครงการรอง

1. จัดทำเครื่องมือ (แบบสัมภาษณ์) ร่วมกับส่วนกลาง
2. แจกแบบการติดตามนิเทศงาน ให้จังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ
3. เลือกอำเภอที่ดำเนินการ 22 งาน/โครงการ 3 ปี ย้อนหลัง (2537-2539)
4. นักวิชาการเกษตรผู้รับผิดชอบงาน/โครงการ ติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานตามขั้นตอนของงาน/โครงการ ในระดับอำเภอ และตำบล

5. ผู้นิเทศให้ข้อเสนอแนะรายงาน/โครงการ ตามแบบสรูปการติดตามนิเทศงานและจัดทำรายงาน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องประสิทธิผลในการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ จากการตรวจสอบเอกสาร ไม่พบว่ามีผู้ศึกษาในหัวข้อดังกล่าวมาก่อน ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้างานวิจัยเกี่ยวกับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา ดังนี้

4.1 รูปแบบการดำเนินงานนิเทศงาน

ยุพิน (2533) ได้สรุปการวิเคราะห์รูปแบบและการดำเนินงานนิเทศระดับจังหวัด และอำเภอของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าผู้นิเทศระดับจังหวัด และระดับอำเภอเห็นว่าผู้รับการนิเทศที่กรมส่งเสริมการเกษตรกำหนดมีความเหมาะสมกันดีแล้ว เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบ และปฏิบัติงานในเรื่องนั้นอยู่แล้ว การนิเทศจะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น ทั้งผู้รับการนิเทศระดับอำเภอ สามารถนำผลการนิเทศจากระดับจังหวัดไปใช้ประโยชน์เพื่อนิเทศงานตำบลต่อไป

4.2 ความต้องการรับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

พงษ์ศักดิ์ (2532) ได้ศึกษาความต้องการรับการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรตำบลในภาคใต้ พบว่า เกษตรตำบลต้องการรับการนิเทศด้านวิชาการเกี่ยวกับยางพารามากที่สุด รองลงมาเป็นพืชเศรษฐกิจได้แก่ ข้าว ทุเรียน และพืชผัก สำหรับความต้องการเกี่ยวกับบุคลากรเพื่อการนิเทศ เกษตรตำบลต้องการรับการนิเทศจากเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดมากที่สุด รองลงมาคือเกษตรกรอำเภอและผู้ช่วยเกษตรกรอำเภอ สำหรับความต้องการรับการนิเทศด้านการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรนั้น เกษตรตำบลต้องการรับการนิเทศเกี่ยวกับการใช้เทคนิคและวิธีการส่งเสริม

4.3 ทักษะการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

เขาวลิต (2536) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรตำบลต่อการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอของสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก พบว่า เกษตรตำบลมีทัศนคติที่ดีต่อระบบการนิเทศ และปัญหาในการนิเทศงาน คือ เจ้าหน้าที่บริหารงานส่งเสริมการเกษตรระดับ

อำเภอบางส่วนไม่ได้มีเทศงานในพื้นที่ บางครั้งการนิเทศงานเป็นการออกไปตรวจงานเพื่อจับผิด และไม่ได้มีการนิเทศงานอย่างต่อเนื่อง

4.4 ความคิดเห็นต่อการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

สุกัญญา (2538) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของผู้ติดตามนิเทศงานของภาคและส่วนกลางเกี่ยวกับระบบการติดตามและนิเทศงานของกรมส่งเสริมการเกษตร พบว่าผู้ติดตามและนิเทศงานมีความคิดเห็นว่าการออกติดตามและนิเทศงานร่วมกันเป็นทีมระหว่างส่วนกลางและภาคมีความเหมาะสม และควรออกติดตามและนิเทศงาน ปีละ 3 ครั้ง โดยให้ภาคเป็นผู้กำหนด แต่ละครั้งควรจะติดตาม และนิเทศงาน 6-10 โครงการ

4.5 การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรและสรุปผลการติดตามและวัดผล การปฏิบัติงาน

เอกชัยและสุกัญญา (2539) ศึกษาเรื่องการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร ศึกษาเฉพาะระบบการติดตามและนิเทศงาน พบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดในฐานะผู้ติดตามและนิเทศงาน มีความเห็นว่า การที่กำหนดให้จังหวัดมีการวางแผนและการติดตามและนิเทศงานเป็นรายปี นั้น มีความเหมาะสมโดยมีการปรับแผนการติดตามและนิเทศงานในที่ประชุมเกษตรอำเภอทุกเดือน และการออกติดตามและนิเทศงานเป็นทีมและในฐานะผู้ติดตามและนิเทศงาน มีความคิดเห็นว่าการติดตามและนิเทศงานมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน เพราะทำให้ทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคและเป็นการกระตุ้นให้งานเป็นตามเป้าหมายที่วางไว้

กรมส่งเสริมการเกษตรได้สรุปผลการติดตามและวัดผลเกี่ยวกับปีแห่งการปฏิบัติงาน 3 ปี (2533 -2535) ในเรื่องกรณีศึกษาดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2536 ก)

1. แผนการนิเทศ จากการติดตาม ฯ ทั้ง 3 ปี พบว่า จังหวัด อำเภอเกือบทั้งหมดมีการดำเนินงานเป็นไปตามแนวทางการการนิเทศงานที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดไว้ คือ มีการจัดทำแผนการนิเทศเป็นรายเดือน และแผนการนิเทศดังกล่าวส่วนใหญ่มีรายละเอียดครบถ้วน (คือมี การระบุผู้นิเทศ เรื่องนิเทศ วันที่ และสถานที่) ครอบคลุมทุกอำเภอ และทุกเกษตรตำบลภายใน 1 เดือน และจังหวัดส่วนใหญ่กำหนดเจ้าหน้าที่ออกนิเทศงานเป็นกลุ่มหรือคณะ

2. ผลการนิเทศพบว่า จังหวัดและอำเภอถึงประมาณร้อยละ 40 ไม่สามารถออกนิเทศงานได้ครอบคลุมทุกอำเภอ ทุกเกษตรตำบลภายใน 1 เดือน ส่วนใหญ่การรายงานผลการนิเทศงานพบว่า จังหวัดประมาณ 3 ใน 4 และอำเภอประมาณ 1 ใน 2 ที่มีการรายงานผลการนิเทศ โดยจัดไว้เป็นวาระหนึ่งในการประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือนและการประชุมรายปี (การประชุมเกษตรตำบลประจำเดือน) ตามลำดับ แต่ยังมีจังหวัด และอำเภอประมาณ 1 ใน 2 ที่จัดทำรายงานผลการนิเทศขึ้นมาโดยเฉพาะในการติดตาม ฯ เกี่ยวกับประเด็นการนิเทศงานตั้งแต่ปี 2533 กับปี 2535 จำนวนร้อยละของแต่ละประเด็นจะไม่แตกต่างกันมากนัก และจากการติดตาม ฯ ในประเด็นนี้ จะเห็นว่ายังมีจังหวัด อำเภอ อีกมากที่ไม่สามารถออกนิเทศงานได้ครอบคลุมทุกอำเภอ หรือ ทุกเกษตรตำบลภายใน 1 เดือน ซึ่งในเรื่องนี้น่าจะมีการทบทวนแนวทางการนิเทศงานกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันด้วย